

УДК 657.422

Кочетигова Т.В.
старший викладач кафедри фінансів та кредиту
Харківського національного університету будівництва та архітектури

Кожухар Д.С.
студент
Харківського національного університету будівництва та архітектури

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ БАНКУ

FOREIGN EXPERIENCE MANAGEMENT BANK LIQUIDITY

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено дослідженню закордонного досвіду управління ліквідністю комерційного банку. Наведено аналіз сучасного стану грошово-кредитних відносин в Україні. Представлено обов'язкові резервні вимоги центрального банку як важливий фактор регулювання ліквідності банківської системи на макрорівні.

Ключові слова: ліквідність, грошово-кредитні відносини, нормативи ліквідності, зобов'язання, банківська діяльність, платоспроможність.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию зарубежного опыта управления ликвидностью коммерческого банка. Приведен анализ современного состояния денежно-кредитных отношений в Украине. Представлены обязательные резервные требования центрального банка как важный фактор регулирования ликвидности банковской системы на макроуровне.

Ключевые слова: ликвидность, денежно-кредитные отношения, нормативы ликвидности, обязательства, банковская деятельность, платежеспособность.

ANNOTATION

The article investigates foreign experience liquidity management of commercial banks. The analysis of the current state of monetary relations in Ukraine. Presented mandatory reserve requirements of the central bank as an important factor regulating liquidity in the banking system at the macro level.

Keywords: liquidity, monetary relations, liquidity ratios, liabilities, banking solvency.

Постановка проблеми. Одним із показників надійності та життєздатності банківської установи є ліквідність. Для забезпечення ефективності функціонування банківської системи набуває особливого значення підтримання стабільного стану ліквідності комерційних банків. Це залежить від досконалості процесу управління ліквідністю. Ринкові відносини у вітчизняному банківському секторі зумовлюють додаткові вимоги до економічного контролю й аналізу показників банківської діяльності, зокрема ліквідності.

Враховуючи зазначене та з огляду на те, що банківські установи є інституційною основою системи грошово-кредитних відносин, повинна бути організована сучасна система управління ліквідністю за рахунок вивчення закордонного досвіду управління нею.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел і публікацій показує, що дослідженню банківської ліквідності приділяється велика увага як іноземних науковців і практиків: С. Братановича, Х. Грюнінга, У. Гулда, О. Лав-

рушина та ін., так і вітчизняних: І. Волошина, В. Зінченко, М. Сорокіна та ін.

Однак у наукових працях більшості дослідників висвітлюються основні підходи до управління ліквідністю банку, тому наразі бракує праць, в яких би представлено закордонний досвід управління ліквідністю комерційного банку.

Мета статті полягає у вивченні світового досвіду управління ліквідністю банку.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На сучасному етапі розвитку своїх грошово-кредитних відносин для підтримки курсової стабільності Україна змушена проводити інтервенції з купівлі іноземної валюти, а в нашому випадку йде особлива прив'язка гривні до долара США. Дана валютна політика призводить до збільшення коштів на коррахунках банків у центральному банку, де при цьому відбувається суттєве зростання вільної ліквідності. Така діяльність НБУ стала особливим фактором впливу на банківську ліквідність у цілому, що, своєю чергою, створило притік безготівкової емісії.

Якщо розглянути політику підтримки стабільності курсу різноманітних країн світу, то на окремих стадіях цього розвитку відбувалися негативні прояви на макро- і мікрорівні, що стали причиною надлишкової ліквідності, а це, своєю чергою, призвело до накопичення валютних запасів. Так, наприклад, у Польщі, Хорватії чи Словаччині за окремі періоди дані надлишки становили майже 30% ВВП країни в цілому. Але поступово більшість країн створили більш гнучку систему курсоутворення, що відобразило зменшення надлишкової ліквідності.

Принциповим для управління ліквідністю є розмежування дослідження ліквідності, що відображається у вітчизняній та зарубіжній практиці, а саме на два рівні:

– мікрорівень (ліквідність банку, складовими елементами якої є ліквідність активів та балансу банку);

– макрорівень (ліквідність банківської системи).

На мікрорівні ліквідність є спроможністю окремого банку своєчасно й у повному обсязі виконувати всі свої грошові зобов'язання та забезпечити розвиток банку на основі нарощення обсягів його операцій. На макрорівні ліквідність – це

динамічний стан банківської системи, який забезпечує своєчасність, повноту і безперервність виконання всіх її грошових зобов'язань та наявності достатньої кількості коштів відповідно до потреб розвитку економіки.

Мікрорівень (ліквідність банку). В Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні від 28 серпня 2001 р. № 368 ліквідність банку визначається як здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками і сумами інших джерел і напрямів використання коштів [7]. Із цього визначення виходить, що банківська ліквідність – це безперервний потік грошових коштів, де необхідністю для кожного банку є наявність запасів ліквідних активів, що слугують для погашення своїх поточних зобов'язань.

В управлінні ліквідністю окремого банку значення має саме своєчасне виконання своїх зобов'язань із мінімальними затратами на підтримку ліквідності, а для цього необхідно врахування строків, обсягів погашення, урегулювання рівноваги між активами і пасивами, визначення співвідношення між власними і залученими коштами.

Крім того, слід задовольнити кредитоспроможність клієнтів на кредити, сприяти розвитку дієвих операцій відповідно до складу банківської системи в країні.

Макрорівень (ліквідність банківської системи). Під ліквідністю банківської системи розуміють її спроможність забезпечити своєчасне виконання всіх боргових зобов'язань перед вкладниками, кредиторами і засновниками банківських установ, можливість залучати в повному обсязі вільні кошти юридичних і фізичних осіб та надавати кредити й інвестувати розвиток економіки країни [6, с. 274].

У вузькому розумінні ліквідність банківської системи визначається як сума розрахункових і квазірозрахункових коштів, сконцентрованих у банківській системі. Таке визначення базується на кількісному аспекті ліквідності, видимим проявом якої є такі складові елементи, як готівка в касі, кошти на коррахунках, депозиту в центральному банку тощо. У широкому розумінні ліквідність банківської системи визначається як форма організації розрахунково-платіжного обороту через банківську систему відповідно до потреб фінансового капіталу. У цьому визначенні акцентується увага на ролі ліквідності в організації розрахунків і платежів в економіці, проте ліквідність банківської системи не є формою організації розрахунково-платіжного обороту, а є якісним станом банківської системи.

Отже, ліквідність банківської системи представляє собою динаміку, що забезпечує своєчасне виконання всіх своїх поточних зобов'язань та формує достатню кількість коштів для нормального розвитку економіки. Дана динаміка

характеризується постійними змінами у банківській системі, на яку впливають зовнішні ознаки (табл. 1).

Таблиця 1
Зовнішні ознаки змін у ліквідності банківської системи [9, с. 282]

Ознаки зменшення банківської ліквідності	Ознаки зростання банківської ліквідності
Зменшення обсягів коштів банків на кореспондентському рахунку; зростаючий (великий) попит на кредити рефінансування НБУ; підвищення залежності ресурсної бази від обсягів міжбанківського кредитування; зниження залишків готівки в касах банків; зростання відсоткових ставок на грошово-кредитному ринку	Збільшення обсягів коштів банків на кореспондентському рахунку; зростання попиту банків на стерилізаційні операції центрального банку та зменшення попиту на операції з рефінансування; зниження залежності ресурсної бази від обсягів міжбанківського кредитування; зниження відсоткових ставок на грошово-кредитному ринку

Найбільш сприятливий стан ліквідності банку, залежить від:

- врегулювання структури активів і пасивів;
- достатньої величини капіталу;
- стабільності депозитної бази;
- ефективної стратегії управління ліквідності;
- попиту на кредити, довіри споживачів тощо.

А на ліквідність банківської системи впливає багато різноманітних зовнішніх чинників:

- інтервенція НБУ;
- рухливості готівки в банківських касах та за її межами;
- результат використання методів, прийомів та інструментів у грошово-кредитній політиці та ін.

За своєю діяльністю центральний банк регулює і підтримує рівновагу на грошово-кредитному ринку, що відображає суттєвий вплив на ліквідність банку. Дана підтримка йде за рахунок використання інструментів, методів, важелів та механізмів, що приймаються законодавчо залежно від ситуації на грошово-кредитному ринку. Найголовнішим чинником у регулюванні ліквідності банку на мікрорівні є нормативи, які розглядалися у попередньому розділі. На сучасному етапі розвитку банківської системи України йде позитивна тенденція використання зазначених вище нормативів. Саме вони полягають у приведенні методології розрахунку до міжнародної практики показників контролю ліквідності.

Що стосується зарубіжної практики застосування нормативів ліквідності на мікрорівні, то вона має свої відмінності (табл. 2). Вони полягають у кількості та назві показників, що використовуються для аналізу ліквідності, методології їх розрахунку, граничних значеннях нормативних показників, підходах у їх засто-

суванні (диференційованості, обов'язковості), періодичності розрахунку тощо.

Так, у багатьох зарубіжних країнах, як і в Україні, показники ліквідності банків розраховуються за співвідношенням активних і пасивних статей балансу, згрупованих за строками, і є обов'язковими для виконання всіма банками (Японія, Франція, Великобританія, Росія, Німеччина). Проте в окремих країнах немає законодавчо визначених нормативів ліквідності. Так, у США банки розраховують для внутрішнього використання показники ліквідності, основними з яких є співвідношення: ліквідних активів і депозитів; ліквідних активів і всіх активів; строкових депозитів і загальної суми депозитів; зобов'язань за виданими кредитами і депозитами [3, с. 179].

Таким чином, зарубіжна і вітчизняна практика показує, що необхідною умовою стабільності ліквідності для кожного банку є нормативи. Саме нормативи слугують необхідним чинником для ефективного управління банківської ліквідності.

У регулюванні ліквідності банківської системи на макrorівні головним фактором, як показує зарубіжна практика, виступають обов'язкові резервні вимоги центрального банку. У вузькому значенні під обов'язковими резервами розуміють активи, які використовуються для забезпечення гарантованої ліквідності банків Дія цього інструмента полягає в установленні центральним банком нормативу резервування, у межах якого банки зобов'язані частину залучених коштів зберігати на рахунках у центральному банку [4, с. 213].

Існує обернений взаємозв'язок між обов'язковими резервними вимогами та грошовою масою і ліквідністю банків. Якщо йде зниження норми обов'язкових резервних вимог, то тоді відбувається збільшення вільних резервів,

що свідчить про зростання вільної ліквідності, і навпаки, якщо зменшуються обсяг грошової маси та пропозиція грошей, то відбувається збільшення обов'язкових резервних вимог.

Уперше обов'язкові резервні вимоги були застосовані в США в 1913 р. із метою формування страхового фонду для гарантованої виплати депозитів. Згодом цей інструмент почали використовувати в інших країнах, зокрема в Німеччині (1948 р.), Франції (1979 р.), Великій Британії (1961 р.) [2, с. 317].

Нині мінімальні обов'язкові резерви використовуються в багатьох розвинених країнах. Слід зазначити, що застосування цього інструменту грошово-кредитної політики в різних країнах має деякі відмінності, які полягають у:

- розмірі обов'язкових резервів. Він значно коливається в різних країнах: найбільший розмір встановлено в Італії, Іспанії, найменший – в Японії. Норма обов'язкового резервування в зарубіжних країнах за загальної тенденції до зниження може встановлюватися до залучених коштів узагальнено (Італія) або диференційовано (більшість інших країн). Основними критеріями диференціації є вид та термін залучення коштів, їх розмір, термін залучення коштів, валюта, громадянство вкладника (резидент чи нерезидент), категорія вкладника (юридична чи фізична особа). У минулому норми резервування різнилися за географічним критерієм та спеціалізацією банків. Наприклад, у США до 80-х років XIX ст. банки аграрної спеціалізації та банки, розташовані у великих містах, зобов'язані були формувати резерви в більшому розмірі, ніж інші банки [5, с. 546–551];

- рівні використання та ролі, яку відіграє обов'язкове резервування у грошово-кредитній політиці зарубіжних країн. Більш широкого застосування обов'язкове резервування набуває під час проведення антициклічної політики,

Таблиця 2

Нормативи ліквідності банків, що застосовуються в окремих країнах світу [8, с. 318–319]

Країна	Показник	Розрахунок показника	Нормативне значення, %
Росія	Норматив миттєвої ліквідності	Співвідношення суми високоліквідних активів до суми зобов'язань по рахунках до запитання	Щоденно ≥ 15
	Норматив поточної ліквідності	Співвідношення суми ліквідних активів до суми зобов'язань по рахунках до запитання і на термін до 30 днів	Щомісячно ≥ 50
	Норматив довгострокової ліквідності	Співвідношення кредитних вимог банку із терміном погашення понад 366 днів до власного капіталу банку та зобов'язань банку з терміном до дати погашення понад 366 днів	Щомісячно ≤ 120
Франція	Норматив ліквідності	Співвідношення активів, розміщених терміном до трьох місяців, до депозитів до запитання, строкових депозитів та інших коштів, залучених на три місяці	Щоквартально > 60
Великобританія	Норматив ліквідності	Співвідношення готівкових коштів, залишків на рахунку Ностро, депозитів до запитання і терміном на один день, цінних паперів та придатних до переобліку векселів до залучених коштів	Щомісячно $> 12,5$
Німеччина	Норматив короткострокової ліквідності	Співвідношення короткострокових і середньострокових вкладень (до чотирьох років) до залучених ресурсів до чотирьох років та ощадних вкладів	Щомісячно 100
	Норматив довгострокової ліквідності	Співвідношення довгострокових активів терміном розміщення понад чотири роки до залучених коштів терміном понад чотири роки	Щомісячно 100

а також у країнах зі значними інфляційними процесами та з перехідною економікою. Центральні банки розвинутих країн віддають перевагу більш гнучким інструментам, які впливають на грошову пропозицію не прямо, а через формування певних умов на ринку. У таких країнах резервні вимоги змінюються набагато рідше, ніж зміни в політиці операцій на відкритому ринку чи облікової ставки. Зокрема, Федеральна резервна система США протягом 1950–1980 рр. коригувала резервну норму приблизно раз на рік, подальші зміни відбулися у 1980, 1990, 1992 і 2001 рр. У використанні цього інструмента спостерігається загальносвітова тенденція зменшення розміру резервних вимог, а окремі країни, наприклад Канада, Великобританія, Нова Зеландія, Австралія, Швейцарія, взагалі відмовилися від установа для банків обов'язкових резервних вимог. Причиною було визнання обов'язкових резервів своєрідним податком, який збільшує вартість банківських ресурсів, зменшуючи, таким чином, конкурентоспроможність банків на глобальних фінансових ринках [5];

– платності вимог виконання обов'язкових резервів банками. У Польщі, Угорщині, Туреччині, Словаччині та в багатьох інших країнах на обсяг сформованих банками обов'язкових резервів нараховуються та сплачуються центральним банком проценти. Дотримання принципу платності у використанні зазначеного інструмента є ринковим підходом, зумовленим усвідомленням того, що в разі, якщо за сформованими банками резервами не сплачується процент, цей інструмент діє як податок на банківську систему та її позичальників, на яких переноситься тягар підвищених процентів за кредит за непрацюючі резервні кошти [9, с. 281];

– розрахунковому періоді для виконання резервних вимог. Він, як правило, становить один місяць, проте може коливатися від 10 днів (в Іспанії) до шести місяців (у Великій Британії) [9, с. 282].

Проте, як показує практика центральних банків зарубіжних країн, більш гнучкими та оперативними є не нормативні, а корегуючі індикативні інструменти регулювання банківської ліквідності. Такими інструментами є

операції рефінансування, депозитні операції, операції на відкритому ринку з державними цінними паперами та стабілізаційні кредити. Із метою вдосконалення механізмів та інструментів регулювання грошово-кредитним ринком було прийнято нове Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України від 26 вересня 2006 р. № 378 [1].

Висновки. Для вдосконалення практики регулювання грошово-кредитного ринку в різних країнах необхідним є використання найкращих механізмів та прийомів досвіду зарубіжних країн, де слід враховувати особливості національної економіки. Для розвитку банківської системи України корисним буде перейняти особливості зарубіжної практики, що дасть змогу розробити стратегію ефективного впровадження цього досвіду в систему розвитку економіки України в цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України: Постанова Правління НБУ від 26.09.2006 р. № 378.
2. Аванесова І.А. Інструментарій регулювання кредитної діяльності комерційного банку / І.А. Аванесова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 9. – Суми: Мрія-1 ЛТД; УАБС, 2004. – С. 316–329.
3. Аналіз діяльності комерційного банку: [навч. посіб.] / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця та проф. А.М. Герасимовича. – Житомир: Рута, 200. – 384 с.
4. Банківська справа: [навч. посіб.] / За ред. проф. Р.І. Тиркала. – Тернопіль: Карт-бланш, 2001. – 314 с.
5. Банківська справа: підручник / О.І. Лаврушин, І.Д. Мамонова, Н.І. Валенцева [та ін.]; під ред. засл. діяч. науки РФ, д-ра екон. наук, проф. О.І. Лаврушина; 5-е вид., стер. – М.: КНОРУС, 2007. – 766 с.
6. Васюренко О.В. Банківські операції: [навч. посіб.] / О.В. Васюренко. – К.: Знання, 2006. – 318 с.
7. Волкова Н.И. Управление банковской деятельностью: [учебно-практическое пособие] / Под общ. ред. П.В. Егорова. – Донецк: Юго-Восток, Лтд, 2003.
8. Косова Т.Д. Аналіз банківської діяльності: [навч. посіб.] / Т.Д. Косова. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 486 с.
9. Банковское дело / Под. ред. О.И. Лаврушина; 3-е изд., перераб. и доп. – М.: КНОРУС, 2005. – 768 с.